

Рецензія на книгу *П'ятидесятниця. Це наша історія*

П'ятидесятниця. Це наша історія. Роберт Мензис. Сієтл: International Bible Seminary, 2024. 163 с.; ISBN: 979-8-218-32328-8; 220 UAH.

Владислав ФЕДЮК

Національний університет «Острозька академія», Острог, Україна

ORCID: 0009-0009-9152-6051

Ідентичність – актуальне поняття для людей XXI ст., зокрема українців. Їй дають соціальні, політичні, релігійні визначення.

Книга Роберта Мензиса (Robert P. Menzies) «П'ятидесятниця. Це наша історія» (далі – «П'ятидесятниця») присвячена п'ятидесятницькій ідентичності, що проявляється як у теології (доктрина про хрещення Духом), так і в духовних практиках (глосолалія).

Автор є доктором (Ph.D.) у галузі новозавітних досліджень, дисертацію захистив (1989) під керівництвом авторитетного дослідника Говарда Маршала (I. Howard Marshall) в Абердинському університеті (Шотландія). Він працює ад'юнкт-професором¹ Азіатсько-Тихоокеанської богословської семінарії (Філіппіни) та Богословської семінарії Асамблей Бога (США). Мензис переконаний теолог-п'ятидесятник, апологет п'ятидесятництва.

З початку відновлення незалежності України (1991) та встановлення реальної свободи віросповідання, серед євангельських церков стали видаватися й поширювалися книги антип'ятидесятницького змісту, з відвертими звинуваченнями п'ятидесятницького руху в шаманізмі, язичницьких практиках, демонічній одержимості. В останні роки спостерігаємо книговидавничу «відповідь» українського п'ятидесятництва. Праці, що розкривають п'ятидесятницьку теологію чи історію, все частіше з'являються на полицях релігійних та світських книгарень.

¹ Ад'юнкт-професор – західний термін, яким називають викладачів закладу вищої освіти, що працюють у ньому не на постійній основі.

І це не дивно: у 2019–2021 рр. вітчизняне п'ятидесятництво відзначало три столітні ювілеї².

До слова, «П'ятидесятниця» – не перша книга Мензиса для українського читача, однак перша, яка побачила світ українською мовою. В Україні вже поширювалися книги цього автора: «Говоріння іншими мовами» (2021)³ та «Христос у центрі» (2022)⁴, але в перекладі російською. «П'ятидесятниця» – друга після «Христа у центрі», яка видана в рамках проєкту «П'ятидесятницька перспектива»⁵.

Це науково-популярна книга, тому її потенційні читачі – не лише професійні теологи, релігієзнавці, церковні служителі, а й усі українські християни, передусім п'ятидесятники.

Книга складається з п'яти основних розділів, вступу та висновків, а також додатків. Кожна з частин торкається того чи іншого елемента п'ятидесятницької ідентичності.

Вступ присвячений проблемі наукового визначення п'ятидесятництва. Автор говорить про те, що п'ятидесятництву можна дати чітке теологічне та історичне визначення, а не говорити про нього лише в соціологічному вимірі. Тут Мензис пропонує класифікувати християн за чотирма категоріями: п'ятидесятники, неоп'ятидесятники, харизмати, нехаризмати.

Перший розділ ґрунтується на лекції, яку автор виголосив у Гонконзі (2011). У ньому розкривається п'ятидесятницька герменевтика. Мензис звертає увагу на те, що п'ятидесятницьке прочитання Біблії є *простим* та *прямолінійним* (31), але й інтертекстуальним, оскільки пов'язує твори Луки зі старозавітними оповідями.

У другому розділі нам подається п'ятидесятницька доктрина про хрещення Духом – як про Друге благословення, відмінне від духовного народження. Тут автор веде діалог з реформатською традицією. Це пов'язано з тим, що цей розділ – видозмінена лекція, яку автор прочитав у Нідерландах, історично реформатській країні. Мензис визнає, що у Кальвіна вчення про Два благословення відсутнє, але у Цвінглі він знайшов уривок (68–69), який натякає на це.

Третій розділ присвячений ролі та місцю глосолалії у творах Луки та в житті сучасного християнина. Автор запевняє, що п'ятидесятницький досвід не створює двох якісних категорій християн (100). На запитання «Чи може християнин без глосолалії бути хрещеним Духом?» Мензис із небажанням та через обмовки відповідає: «Так», але додає, що це – «не повний апостольський досвід» (102).

Основою четвертого розділу стала стаття-відгук Мензиса на книгу Кіта Хакіґа (Keith J. Hacking) «Ознаки та чудеса, тоді і тепер» («Signs and Wonders Then and

² Століття зародження слов'янського п'ятидесятництва в США (2019); століття п'ятидесятницького оновлення в західноукраїнських землях (2020); століття появи руху християн-п'ятидесятників у «великій Україні» під керівництвом Івана Воронаєва (2021).

³ Мензис Р. Говорение на иных языках: Иисус и апостольская церковь как образец для церкви наших дней (Нижний Новгород: Агапе, 2021, 240 с.).

⁴ Роберт Мензис. Христос в центре: Евангельская природа пятидесятнической теологии. Научно-популярное издание (Seattle, WA: International Bible Seminary, 2022, XXV, 192 с.).

⁵ Проєкт заснований та реалізується International Bible Seminary (Seattle, WA).

Now», 2006). Це продовження дискусії Данна–Аткінсона, але вже не про хрещення Духом, а про ролі екстраординарних дарів у Церкві.

В останньому розділі Мензис відповідає на соціологічне запитання: чому п'ятидесятницькі церкви так швидко зростають кількісно? Він вважає, що причинами є: місійність як конфесійне ДНК, простота проповіді Євангелія, ознаки та чудеса, реальний досвід П'ятидесятниці.

У додатках подається короткий життєпис Вільяма Мензиса, батька автора, що написаний Робертом та Гленом Мензисами. Навіть тут, на прикладі батька, автор доводить окремі свої твердження – наприклад, про першість Біблії перед релігійним досвідом (153).

Висновки є загальними і повторюють підсумки усіх розділів.

Ця книга здебільшого відповідає на два гранд-запитання, які, між рядками, озвучує Мензис, а саме: (А) Хто я? / Хто ми? (Що означає бути п'ятидесятником?) та (Б) Що ми передамо наступному поколінню? (Що ми скажемо наступному поколінню, яке також ставитиме перше запитання?). Інші запитання та відповіді у книзі впливають із цих двох.

Мензис дає відповідь на два найважливіші запитання як мінімум п'ятьма тезами, що водночас є сильними сторонами книги:

1. П'ятидесятники – євангельські християни. Автор закликає п'ятидесятників не лише зберігати «вузьку» / «малу» ідентичність, але й пам'ятати про «широку» / «велику». Для українця таке твердження може видатися надто очевидним, навіть для неп'ятидесятника. Це тому, що в Україні п'ятидесятники історично визначалися саме як євангельські християни. У ХХ ст. у Галичині та на Волині вони отримали назву *євангельські християни Св. П'ятидесятниці*, згодом – *християни віри євангельської*, а в Причорномор'ї та на Наддніпрянщині – *християни євангельської віри*. Сьогодні ця ідентифікація у найменуваннях деномінацій зберігається. В євангелічності п'ятидесятників в Україні практично ніхто⁶ не сумнівається – ні серед релігієзнавців, ні серед вірян інших конфесій, ні серед самих п'ятидесятників⁷.

Тут необхідне пояснення. Ми повинні звернутися до американського (і світового) сучасного контексту та історії вітчизняного руху П'ятидесятниці. Повертаючись до витоків і раннього етапу поширення вчення про Друге благословення серед американського євангелікалізму (на поч. ХХ ст.) та українських євангельських церков (у 20-30 рр. ХХ ст.), слід сказати, що методисти, баптисти,

⁶ У євангелічній природі п'ятидесятників практично ніхто не сумнівається, окрім радикальних цесаціоністів, які є серед реформатів, пресвітеріан та баптистів, зокрема ідейних послідовників Джона МакАртура.

⁷ Релігієзнавець Михайло Черенков пише: «В Україні євангельськими церквами вважаються майже всі пізньопротестантські громади (крім Свідків Єгови), на відміну від західного протестантизму, де назва *evangelical*, як правило, стосується тільки баптистів і п'ятидесятників» (див.: Михайло Черенков, *Європейська Реформація та український євангельський протестантизм. Генетикотипологічна спорідненість і національно-ідентифікаційні виміри сучасності* [Одеса: Християнська просвіта, 2008], 13).

пресвітеріани, євангельські християни⁸ не завжди позитивно оцінювали рух П'ятидесятниці. Часто неп'ятидесятники говорили про *неєвангельську* природу цього руху, і п'ятидесятникам доводилось аргументувати свою *євангельську* ідентичність.

2. П'ятидесятницька герменевтика розглядає Дії Апостолів як зразок (віри та життя) для сучасних християн. Мензис пояснює, чому п'ятидесятники вірять та практикують віру саме так, як вони це роблять. Він стверджує, що причиною цього є не події на Азуза-стрит, а досвід Апостольської Церкви. П'ятидесятники, говорячи про хрещення Духом, духовні дари, пророцтво та глосолалію, ґрунтуються на текстах Біблії, зокрема Діях Апостолів.

П'ятидесятники читають Апостольські Дії просто, вони сприймають текст *прямо та безпосередньо*, як *свою історію*.

3. П'ятидесятники розрізняють пневматології Луки та Павла. Вони говорять про *різницю* між пневматологіями Луки та Павла (52). Мензис звинувачує євангельських християн (неп'ятидесятників) у тому, що вони розглядають твори Луки через призму Павла – тоді як п'ятидесятники проголошують унікальність пневматології Луки, і виводять її з тієї пневматологічних уявлень Павла. П'ятидесятники не стверджують, що між Лукою та Павлом існують протиріччя, радше вони вбачають певну інакшість. І ця інакшість є основою для п'ятидесятницької перспективи, зокрема для вчення про Друге благословення.

4. Хрещення Духом та екстраординарні дари розглядаються у місіологічному вимірі. П'ятидесятництво (чудеса та знамення для невіруючих) відмінне від харизматичного руху чи руху третьої хвилі, які говорять про хрещення Духом та надприродні дари в еклезіологічному вимірі (чудеса та знамення для віруючих). Такий підхід є дискусійним для українського п'ятидесятництва, оскільки деякі групи говорять про сотеріологічний та еклезіологічний характер хрещення Духом⁹.

5. Загальне пророче служіння. Протестантизм проголошує загальне священство всіх християн, тобто кожен християнин є священником Бога. П'ятидесятництво пропонує загальне *пророче* служіння: кожен християнин є пророком Бога остан-

⁸ Конфесія протестантизму, що зародилась у Санкт-Петербурзі в другій пол. XIX ст. серед столичної аристократії, її першими духовними лідерами є англійський релігійний діяч, протестантський місіонер Грендвіл Редсток (1833 – 1913) та російський полковник Василій Пашков (1831 – 1902). Євангельських християн («редстокістів», «пашковців», «прохановців») слід відрізняти від американських Evangelical Christians, куди зараховують усіх християн-протестантів, що наголошують на «особистих стосунках з Богом», непомильності Біблії, публічному поширенню релігійних поглядів. Їх також варто не плутати з широким поняттям «євангельське християнство», яке використовується вірянами та дослідниками для позначення баптистських, п'ятидесятницьких та споріднених за віровченням до них релігійних напрямків в Україні. У міжвоєнний час (1918 - 1939) громади євангельських християн поширювались українськими землями, зокрема на Київщині, Поділлі, Волині та Тернопільщині, а визнання віри євангельських християн все частіше нагадувало релігійні погляди християн-баптистів. У 1911 р. Всеросійський союз євангельських християн (ВСЕХ) увійшов до складу Всесвітнього баптистського альянсу. У 1944 р. євангельські християни та баптисти в СРСР «об'єднались». На сьогодні, в Україні офіційними спадкоємцями євангельських християн («прохановців») є Собор незалежних євангельських церков України (СНЄЦУ).

⁹ Напр.: Об'єднана Церква Християн Віри Євангельської (ОЦХВЕ).

нього часу, який проголошує есхатологічне послання про Перший та Другий приходи Месії.

Віддавши належне сильним сторонам книги, дозволю собі також три критичних зауваження до праці Мензиса.

Перше й найважливіше. У Мензиса твори Луки домінують над творами Павла, автор не намагається примирити цих двох новозавітніх авторів. Він обґрунтовує п'ятидесятницьке розуміння новозавітного поняття хрещення Духом за творами Луки, при цьому Павло, зокрема уривок 1 Кор. 12:13, залишається на периферії викладу думок. Якщо неп'ятидесятники розглядають твори Луки через призму Павла, то Мензис навпаки – інтерпретує Павла через Луку.

Тимчасом уривок 1 Кор. 12:13 (та інші пневматологічні поняття у текстах Павла) дуже важливий для дискусії, оскільки неп'ятидесятники часто використовують окремі цитати з листів Павла, зокрема й названий 1 Кор. 12:13, як аргументи проти двоетапності у прийнятті Духа. Мензис, як я вже сказав, не прагне примирити Павла та Луку, а й далі наголошує на інакшості пневматологічних дискурсів. Завдяки цьому цілком природною видається позиція Мензиса, що Новий Завіт навчає про два хрещення Духом: перше – сотеріологічне – за Павлом (1 Кор. 12:13), а друге – місіологічне – за Лукою (Дії 1:8). Але чи знаходимо ми у творах Павла чи Луки згадки про дискурси один одного? Чи звертає увагу Лука на пневматологічний аспект навернення? Чи говорить Павло про місіологічний вимір хрещення Духом? Найпроблемнішим є те, що пневматологічний термін «хрещення Духом» Павло використовує саме в контексті сотеріології, до того ж у дуже харизматичному уривку, що стосується дарів Духа у Церкві. Тут доречно повторити твердження Вільяма Аткинсона: Павло ніде не говорив про Два прийняття Духа¹⁰. Отже, схоже на те, що пневматологію Павла та Луки не примирити, і Мензис повторює дії євангельських християн (неп'ятидесятників).

По-друге, автор дискутує лише з реформатством. Актуальною була би дискусія і з іншими конфесіями християнства, зокрема весліанською традицією – попередницею п'ятидесятництва. Не вистачає й звернення до історії Церкви. Католицька (і православна) доктрина про те, що Дух подається у хрещенні водою та у конфірмації / миропомазанні, є певною широкою передумовою для концепції про двоетапність прийняття Духа.

Третя заувага: відсутність опису місіологічних відмінностей між тими, хто пережив Друге благословення, і тими, хто його не пережив. Говорячи, що Духа мають усі навернені християни, оскільки Він – «джерело християнського існування» (52), «життєдайний» (66) і без Нього «християнське життя неможливе» (66), Мензис іде на компроміс – і стверджує, що існують християни, які пережили силу П'ятидесятниці без глосолалії. Яка різниця на практиці між місіонером-п'ятидесятником і місіонером-неп'ятидесятником, баптистом чи католиком? Якщо хрещення Духом, за Лукою, ми повинні винести за межі сотеріології і воно

¹⁰ Уильям Аткинсон, *Крещение Духом: Дискуссия с Джеймсом Данном* (Черкасы: Коллоквиум, 2017), 110.

не впливає на наш сотеріологічний стан перед Богом, то ми повинні вказати на якість відмінності у місіологічному вимірі. Тимчасом автор начебто вважає, що хрещення Духом просто надає «бонуси» у вигляді дарів-знамень. При цьому навряд чи можна сказати, що у баптистських і католицьких місіонерів Божі чудеса відсутні чи не супроводжують їхню місію.

Vladislav FEDIUK
National University of Ostroh Academy, Ostroh, Ukraine

ORCID: 0009-0009-9152-6051

Надійшла до редакції / Received 12.03.2024

Прийнята до публікації / Accepted 25.03.2024